

Bożena Wyrozumska: Drogi w ziemi krakowskiej do końca XVI wieku (Vejene i Kraków-området til slutningen af 1500-tallet). Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie. Prace Komisji Nauk Historycznych nr. 41. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Ossolineum 1977. 106 sider+1 kort. Engelsk summary. 26 złoty.

Bogen om vejnettet i Kraków-området bygger først og fremmest på skriftlige kilder. Dels dokumenter fra middelalderen og dels to vejsynsforretninger (lustracje) udført for kongemagten 1564 og 1570. Den sidste, der må betegnes som en hovedkilde, er udgivet af Bożena Wyrozumska sammen med hendes lærer, den kendte specialist i historisk geografi, professor Karol Buczek. Bogen bringer en grundig og efter omstændighederne detaljeret gennemgang af vejnet og toldhistorie. Forfatterinden er tydeligt mest hjemme i de skriftlige kilder, stedsnavneforskningen udnyttes også, mens det arkæologiske materiale spiller en mindre rolle, formentlig fordi vi der befinder os på fremmed grund. Det engelske resumé er ganske kort, men den ikke-polsk kyndige bruger af bogen vil blive hjulpet af de udførlige latinske citater fra kilderne. Citaterne er særdeles vigtige i argumentationen og benyttes uden oversættelse. Der er flere gode registre.

Jørgen Steen Jensen

Bue Kaae (udg.): Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1565–1613. I. Tekst og oversættelse. II. Kommentarer og registre. Historisk Samfund for Ribe Amt, 1976. XXII+630+444 s.

Bue Kaae: Biskop Peder Jensen Hegelund. 1542–1614. En biografi. Historisk Samfund for Ribe Amt, 1977. 184 s.

Riberen Peder Hegelunds meget omfattende almanakoptegnelser fra årene 1565–1613 har tidligere ofte været benyttet sporadisk i historiske arbejder. Men da det store materiale ikke før nu har været udgivet, har anvendelsen været temmelig tilfældig. Kr. Erslev har således i kildeudgaven *Aktstykker og oplysninger til rigsrådets og stændermødernes historie i Kristian IV's tid* (1–3, 1883–90) henvist til Hegelunds almanakker (1, s. 124, note 10); men det er f. eks. undgået hans opmærksomhed, at Hegelund omtaler det ganske væsentlige købstadmøde i Horsens i februar 1604, et møde, som ellers den fantasifulde 1700-talshistoriker Niels Slange har postuleret aflyst, i den hensigt at forfalske billedet af forholdet mellem kongen, adelen og borgerne. Det er derfor værdifuldt, at seminarielektor Bue Kaae nu har fuldført det imponerende arbejde at levere en udgave af dette store, på mange punkter meget værdifulde materiale.

Almanakoptegnelserne kan vel rumme en del personlige, mindre perspektivrige oplysninger; men størsteparten af materialet er en guldgrube for en lang række historiske felter. Først som studerende i København og udlandet (1561–69) og siden som Ribe Domskoles rektor (1569–80), lektor ved Domkirken (1580–88), sognepræst sammesteds (1588–95) og biskop over Ribe stift (1595–1614) har Peder Hegelund fået mulighed for at skaffe sig indsigt i en lang række forhold og begivenheder i sin samtid, og omhyggeligt har han betroet sine almanakker stort og småt. Hans baggrund og kalenderens form og karakter redegøres der for af udgiveren i en kortere Introduktion (s. XI–XXI), idet udgaven følges op af en større fremstilling af Peder Hegelunds liv og virksomhed.

Almanakoptegnelserne og oversættelsen af de hyppige latinske passager til dansk optager størstedelen af værket, idet dog meget indgående noter og kommentarer sammen med et stort personnavneregister og et stedsnavneregister fylder hele udgavens 2. bind. Udgiverens meget store viden om Ribe i 1500-årene danner baggrund for note- og kommentarerne.

tarafsnittet, der udgør en nøgle til forståelse af de korte, knappe og ofte kryptiske almanakoptegnelser.

Alene personnavneregisteret antyder omfanget af de oplysninger, almanakkerne giver. Det rummer navnene på henved 3.000 personer, og ikke mindst for personalhistorien er værket af stor værdi. Det gælder såvel for adelen og gejstligheden som for borgerskabets øverste lag, idet andre befolkningsgrupper kun sporadisk nævnes. Peder Hegelund tilhørte ved fødsel, ægteskaber og embedsstillinger overklassen, og hans synsfelt er overklassens. Man kan undre sig over, hvordan han har fået disse oplysninger om hundredvis af adelige bryllupper, fødsler og begravelser fra hele landet, ligesom de talløse oplysninger om lignende begivenheder hos gejstlige og det øverste borgerskab, ikke mindst rådmandskredsen, der takket være bl. a. disse optegnelser er den bedst belyste i Danmark i tiden 1550-1600. Forholdet understreger, at der var nærmere forbindelser mellem overklassens medlemmer ud over landet og fra by til by, end mellem de forskellige lag i den samme by. Interessen for de lavere klasser er langt mindre og viser sig især i forbindelse med forbrydelser, drab, retssager, skyldnerforhold.

Imidlertid er almanakernes oplysninger som antydning af værdi for arbejdet med en lang række andre felter. Handelsforholdene belyses gennem hyppige notater om Ribe-købmændenes rejser til og hjemkomst fra Hamborg, Amsterdam og Lybeck, om almanakernes ejers køb af varer fra de nævnte byer, om øksnekøbmændenes rejser med øksne ned til Elben, om øksneskibenes afsejling fra Riber Red og om markeder rundt om i Jylland. Der forekommer ligeledes priser på en del varer, herunder korn. Klimaforholdene belyses gennem notater om vejrlig, stormfloder m. m. Undervisnings- og skoleforhold fremtræder gennem talrige oplysninger om skolebegivenheder, som opførelse af skolekomedier, dimission af studenter til Københavns Universitet og til udlandet, magister- og doktorpromotioner. Kirkelige forhold i stiftet kan man følge gennem en mængde notater om præsteordinationer, gejstlige møder m. m. og gennem bispens notater om visitatsrejser og kirkeadministrative gøremål. Og livet i byen afspejler sig i notater om møder på rådhuset, om skattebreve, forbrydelser og retssager, pestepidemier, borgervæbningens mønstringer, på samme måde som vi får glimt af begivenheder ude i landet, kongens møder og rejser, herredage og retterting, adelsmønstringer, landsting, forhold omkring Gottorp-hertugen, Kalmarkrigen. Alt er det små brikker i et mønster, der på forskellig måde kan passes ind i andre sammenhænge og belyse træk og forhold i datiden, ikke mindst kulturhistoriske og sociale, som ellers kun sjældent afspejles i andre kilder.

Som et værdifuldt supplement og en nyttig nøgle til Hegelund-udgaven har Bue Kaae udgivet en indgående biografi af den interessante person, der gennem de mange år nedskrev almanakoptegnelserne. Bogen er en væsentlig udvidelse af den noget summariske biografi, der står som indledning til 1. bind af almanakoptegnelserne. I seks kapitler skildres de forskellige afsnit af Peder Hegelunds liv, ungdomsårene i Ribe, studieårene og årene som rektor, lektor, sognepræst og biskop. Skildringen udnytter det store spredte materiale i almanakoptegnelserne og sætter personen ind i en større dansk og europæisk sammenhæng, ikke blot når det gælder teologiske, lærdomshistoriske og kirkelige forhold, men også på flere punkter socialt, hvilket Peder Hegelunds herkomst og hele baggrund, almanakoptegnelserne og det store kildemateriale fra Ribe også indbyder til, således som det ovenfor er antydning.

Bogen er illustreret med portrætter, bygningstegninger m. m. og afsluttes med personregister, ordliste og litteraturliste.

Ole Degn